

 Göteborgs Stad Lokalförvaltningen	Dokumentansvarig Linda Gustén	Fastställare Marta Peterson	Fastställt 2019-03-03
---	---	---------------------------------------	---------------------------------

Tekniska krav och anvisningar

Energi Riktlinjer och krav vid ny- och ombyggnad samt inhyrning

Dokumentet gäller för följande verksamheter:

Bostad med särskild service, Förskola, Grundskola, Gymnasieskola, Kontor, Äldreboende

Dokumentet gäller för:

Nybyggnad, Ombyggnad

 Göteborgs Stad Lokalförvaltningen	Dokumentansvarig Linda Gustén	Fastställare Marta Peterson	Fastställt 2019-03-03
---	---	---------------------------------------	---------------------------------

Innehållsförteckning

1. Mål och strategi	2
2. Val av primärenergi	3
3. Solceller	3
4. Övergripande krav på energi- och effektanvändning	3
5. Teknisk utformning av lokaler	3
6. Tillfälliga lokaler	6
7. Förhyrda lokaler	7
8. Energianalys	7
9. LCC-kalkyl	7
10 Mätning och uppföljning	7
11 Brukarpåverkan	7
12 Energideklaration.	8
13 Bygga E.	8

1. Mål och strategi

Byggnaders energianvändning ska hållas så låg som möjligt inom givna ekonomiska ramar – utan att arbetsmiljö eller inomhusklimat påverkas negativt.

Göteborgs Stad och lokalförvaltningen har som offentliga aktörer ett ansvar att föregå med gott exempel och visa på möjligheter att bidra till en utveckling mot en mer hållbar energianvändning. Göteborgs Stad har bl.a. skrivit under Borgmästaravtalet, tagit fram och beslutat om *Strategi för energieffektivisering i Göteborgs Stad till 2014 och 2020* samt tagit fram ett *Klimatstrategiskt program för Göteborg*.

Lokalförvaltningens nämnd och ledning beslutade i februari 2014 om *Energieffektiviseringsplan 2014-2020*, som fungerar som ett styrande dokument för lokalförvaltningens arbete med energieffektivisering. Planen visar att lokalförvaltningen måste minska energianvändningen per kvadratmeter med 11 % mellan 2014 och 2020 för att klara stadens mål. Planen berör följande projekt:

- Långsiktiga förvaltningsfastigheter – Belok-totalprojekt
- Planeringsfastigheter – Belok-totalprojekt eller ersättning med nybyggnad
- Större ombyggnader, A2-projekt – Belok-totalprojekt
- Mindre projekt – åtgärder baserat på energiutredningar
- Nyproduktion – lågenergi

I budgeten för Göteborgs Stad 2014 finns även 22 prioriterade mål, varav fyra direkt har bäring på miljö och klimat och flera andra indirekt. Ett av målen är att *Göteborg ska minska sin klimatpåverka för att bli en klimatneutral stad*.

Lokalförvaltningens nämnd och ledning beslutade i januari 2018 om ett *Solenergiprogram*. Programmet ska verka mot det långsiktiga målet att mer än 60 % av den el (fastighets- och verksamhetsel) som förvaltningen behöver skall produceras med hjälp av solceller.

Göteborgs Stad eftersträva tekniska lösningar som främjar hållbar teknik och som nyttjar förnyelsebara energikällor. Inte minst inom skolektorn är det ytterst viktigt att kommunen upplevs som en förebild och som gott exempel i energihushållning och miljöarbete.

 Göteborgs Stad Lokalförvaltningen	Dokumentansvarig Linda Gustén	Fastställare Marta Peterson	Fastställt 2019-03-03
---	---	---------------------------------------	---------------------------------

2. Val av primärenergi

Fjärrvärme skall användas som primärenergi.

Om anslutningsavgiften för fjärrvärmen överstiger 15 000 kr/kW i VS-effekt kan alternativ primärenergi användas.

I andra hand ska hållbart producerad närvärme eller förnybara energikällor som biobränsle användas som primärenergi. Detta gäller anläggningar med mer än 100 kW i VS-effekt

I tredje hand kan värmepump, företrädesvis bergvärme, användas som primärenergi.

Fossila bränslen, elpannor eller direktverkande el ska inte användas till energiproduktion.

3. Solceller

Tabell 1 Solceller

Ny- och tillbyggnad	Ombyggnad
Solceller skall monteras på tak i alla byggnader där utbytet blir minst 800 kWh/kWp i årsproduktion, beräknat med en global solinstrålning om 960 kWh/m ² , år mot horisontalplanet. Solcellsanläggningar < 30 kw skall dock ej byggas. Se anvisning RA-1836-v.6.0 El-, hiss- och solcellssystem.	Vid takomläggningar skall solceller installeras lika nyproduktion.

4. Övergripande krav på energi- och effektanvändning

Se 'Miljöplan för ny- och ombyggnad'.

5. Teknisk utformning av lokaler

5.1 Allmänt om teknisk utformning av lokaler

Tabell 2 Teknisk utformning av lokaler, allmänt.

Ny- och tillbyggnad	Ombyggnad
	I alla större ombyggnader ska lönsamma energibesparande åtgärder enligt Belok Totalmodellen utföras. Se http://www.belok.se .

 Göteborgs Stad Lokalförvaltningen	Dokumentansvarig Linda Gustén	Fastställare Marta Peterson	Fastställt 2019-03-03
---	---	---------------------------------------	---------------------------------

5.2 Klimatskal och stomme

Tabell 3 Klimatskal och stomme.

Ny- och tillbyggnad	Ombyggnad
Krav på U-värde $U_{dörr} \leq 0,90 \text{ W/m}^2, \text{ K}$ $U_{golv} \leq 0,10 \text{ W/m}^2, \text{ K}$ $U_{vägg} \leq 0,10 \text{ W/m}^2, \text{ K}$ $U_{tak} \leq 0,08 \text{ W/m}^2, \text{ K}$ $U_{fönster} \leq 0,90 \text{ W/m}^2, \text{ K}$ (inklusive karm, båge och glas) Köldbryggor Byggnadens köldbryggor ska minimeras. Linjära köldbryggor bör inte överstiga: $\Psi > 0,01 \text{ W/m, K}$ (yttervägg) Punktformiga köldbryggor bör inte överstiga $X > 0,02 \text{ W/K}$ Värden samt beräkningsmetod för köldbryggor redovisas i energianalysen.	Vid utbyte av fönster ska ny- och tillbyggnadskrav gälla. Övriga isoleringsåtgärder inom ramen för Belok Total.

5.3 Fastighetsenergi

Tabell 4 Fastighetsenergi.

Ny- och tillbyggnad	Ombyggnad
Avseende krav på pumpar och fläktar se 'Huvuddokument' för Rörssystem och 'Huvuddokument' för Luftbehandlingssystem.	

5.4 Verksamhetsenergi

5.4.1 Vitvaror (personalkök, pentry o. d.)

Tabell 5 Verksamhetsenergi.

Ny- och tillbyggnad	Ombyggnad
Vitvaror ska väljas med hänsyn till så låg energianvändning som möjligt. A++ som lägst. Elektriska apparater utöver vitvaror ska i förekommande fall om möjligt förses med timer för att minska onödig elanvändning.	Vid utbyte av vitvaror gäller nybyggnadskrav.

 Göteborgs Stad Lokalförvaltningen	Dokumentansvarig Linda Gustén	Fastställare Marta Peterson	Fastställt 2019-03-03
---	---	---------------------------------------	---------------------------------

5.4.2 Belysning

Tabell 6 Belysning.

Ny- och tillbyggnad	Ombyggnad
Se TKA EI avseende effektkrav för belysning.	
Vid ny- och tillbyggnad ska tas hänsyn till bästa möjliga utnyttjande av dagsljus.	Vid utbyte av belysning gäller nybyggnadskrav.

5.5 Värmesystem

Tabell 7 Värmesystem.

Ny- och tillbyggnad	Ombyggnad
<p>Radiatorer ska inte överbyggas med fönsterbänkar eller annat som inskränker på luftcirkulationen.</p> <p>Vid projektering av radiatorplacering ska hänsyn tas till tänkt (möjlig) möblering.</p> <p>Om U-värde på fönster är $\leq 1,0$ kan radiatorer med fördel placeras på innerväggar.</p>	<p>Värmesystem som är baserad på fossila energiformer (olja, gas o.d.) eller med direktverkande el eller elpannor ska bytas mot annan primär energikälla om byggnaden beräknas stå kvar i mer än tre år efter ombyggnaden.</p>

5.6 Luftbehandlingssystem

Tabell 8 Luftbehandlingssystem.

Ny- och tillbyggnad	Ombyggnad
<p>Luftbehandlingssystem ska alltid förses med värmeåtervinning.</p> <p>Betr. SFP-tal, se 'Huvuddokument' för Luftbehandlingssystem.</p>	
	<p>I ombyggnadsprojekt ska statusen på kanalsystem och luftbehandlingsaggregat fastställas och bytas vid behov.</p> <p>Utred om lokalerna kan förses med behovsstyrd ventilation.</p> <p>Vid ersättning av gammalt system mot nytt ska samtliga nybyggnadskrav uppfyllas.</p>

5.7 Spillvattensystem

Tabell 9 Spillvattensystem.

Ny- och tillbyggnad	Ombyggnad
I de fall det kan bli stora volymer av varmt avloppsvatten skall energiåtervinning utredas.	

 Göteborgs Stad Lokalförvaltningen	Dokumentansvarig Linda Gustén	Fastställare Marta Peterson	Fastställt 2019-03-03
---	---	---------------------------------------	---------------------------------

5.8 Komfortkylsystem

Tabell 10 Komfortkylsystem.

Ny- och tillbyggnad	Ombyggnad
<p>Komfortkyla ska undvikas.</p> <p>Oönskad uppvärmning genom solinstrålning åtgärdas bäst med utvändigt solavskärmning, se TKA Bygg.</p> <p>I de undantagsfall komfortkyla erfordras ska val av system bestämmas i samråd med beställarens kyl- och energisakkunniga.</p>	

5.9 Tappvattensystem

5.9.1 Tappvarmvatten

Tabell 11 Tappvarmvatten.

Ny- och tillbyggnad	Ombyggnad
<p>Lönsamhetsutredning för försörjning av tappvarmvattenanvändning med solvärme kan utföras.</p>	
	<p>Värmesystem som är baserad på fossila energiformer (olja, gas o. d.) eller med direktverkande el eller elpannor ska bytas mot annan primär energikälla om byggnaden beräknas stå kvar i mer än tre år efter ombyggnaden.</p>

6. Tillfälliga lokaler

Liksom lokaler som uppförs i lokalförvaltningens regi ska så låg energianvändning som möjligt eftersträvas även för tillfälliga lokaler.

Kraven gäller såväl för inhyrda tillfälliga lokaler som för av lokalförvaltningen ägda tillfälliga lokaler.

Tabell 12 System- och prestandakrav, tillfälliga lokaler.

Användning	Tid*	Krav
Evakueringslokaler	< 2 år	Undvik el som primärenergi för uppvärmning. Utred möjlighet till värmeåtervinning.
Tillfälliga lokaler	> 2 år	Energikrav enligt BBR. Vattenburet VS-system. Värmeåtervinning (FTX, önskemål) VAV-system. Primärenergi fjärrvärme eller biobränsle. Eluppvärmning ej tillåtet.

* Med tid avses den maximala tid som tillfälliga lokaler ska användas.

 Göteborgs Stad Lokalförvaltningen	Dokumentansvarig Linda Gustén	Fastställare Marta Peterson	Fastställt 2019-03-03
---	---	---------------------------------------	---------------------------------

7. Förhyrda lokaler

Liksom lokaler som uppförs i lokalförvaltningens regi ska så låg energianvändning som möjligt eftersträvas även för förhyrda lokaler. För byggnaden gällande energideklaration ska inhämtas.

8. Energianalys

Energianalys ska alltid utföras, se 'Anvisningar för Energianalys', 'Indata för Energianalys' samt 'Mall för Energianalys'.

9. LCC-kalkyl

Lönsamhet utifrån ett livscykelperspektiv ska ligga till grund för beslut om energiinvesteringar under förvaltningsskedet i lokalförvaltningens fastighetsbestånd. Lönsamhetskalkyl (LCC-kalkyl) ska alltid tas fram som en del av beslutsunderlaget.

LF använder nuvärdesmetoden; samtliga investeringar, kostnader och intäkter under kalkyltiden beaktas och räknas om (diskonteras) till ett nuvärde. För aktuella indata vad avser energipriser, kalkylränta mm, kontakta LF.

10. Mätning och uppföljning

Byggnadens energi- och effektanvändning ska kunna mätas och följas upp. Mätare ska installeras, omfattning se 'Principer för energi och volymmätning'.

Redovisning av energi- och effektanvändning bör göras lätt tillgänglig för verksamheterna i eller i anslutning till byggnaden med infopanel o.d.

Under förvaltningsskedet ska uppföljning ske med syfte att verifiera att byggnadens energi- och effektprestanda och verkningsgrad upprätthålls.

11. Brukarpåverkan

Vid överlämnande ska projektet se till att brukare informeras om hur verksamheterna påverkar energianvändningen. Denna information ska ges för att brukarna ska få en förståelse för hur de ska använda lokalerna på ett energioptimalt sätt.

Informationen kan bl. a. omfatta:

- vädring
- in- och utpassage
- inomhustemperaturer (för varje grad inomhustemperaturen måste värmas upp ökar energianvändningen cirka 5 %)
- möblering (exempel: eftersträva ett minimiavstånd om 30 cm mellan radiator och inredning)
- behovsstyrning av ventilation
- behovsstyrning av belysning
- torkrumsfunktion

 Göteborgs Stad Lokalförvaltningen	Dokumentansvarig Linda Gustén	Fastställare Marta Peterson	Fastställt 2019-03-03
---	---	---------------------------------------	---------------------------------

12. Energideklaration

I alla ny-, till- och större ombyggnadsprojekt ska energideklaration upprättas. Energideklarationen ska överlämnas till lokalförvaltningens fastighetsavdelning i samband med överlämnande till förvaltning.

13. Bygga E

Lokalförvaltningen tillämpar Bygga E i vissa ny- och tillbyggnadsprojekt. Omfattningen varierar och avgörs av energisakkunnig i varje projekt

Bygga E är en metod för att arbeta med energifrågorna genom hela byggprocessen. Det innebär kvalitetssäkrad kravformulering, projektering och produktion. Metoden bygger på att kvaliteten säkerställs genom att arbetet löpande dokumenteras, kommuniceras, kontrolleras och verifieras med hjälp av kvalitetsstyrande rutiner och checklistor.